

SLUČAJ MITROPOLIJSKE CRKVE BESARABIJE
I DRUGIH protiv MOLDAVIJE
(Predstavka br. 45701/99)

Presuda
13. decembra 2001. godine

Podnosilac predstavke: Mitropolijaska crkva Besarabije i dvanaest državljana Moldavije – Petru Pæduraru, Petru Buburuz, Vasile Petrache, Ioan Eîanu, Victor Rusu, Anatol Goncear, Valeriu Cernei, Gheorghe Ioniîæ, Valeriu Matciac, Vlad Cubreacov, Anatol Telembici i Alexandru Magola

Oštećeni: podnosioci predstavke

Država ugovornica: Moldavija

Datum podnošenja predstavke: 3. juna 1998.

Datum odluke o prihvatljivosti: 7. juna 2001.

Podnosioci predstavke tvrde da su žrtve povrede članova 3, 5, 6, 13 i 25 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda koje je počinila Moldavija.

Činjenice

I. Okolnosti slučaja

9. Prvi podnosilac predstavke, Mitropolijaska crkva Besarabije (*Mitropolia Basarabiei îi Exarhatul Plaiurilor*), je nezavisna pravoslavna crkva sa crkvenom nadležnošću na teritoriji Republike Moldavije. Ostali podnosioci predstavke su državljani Moldavije koji su članovi eparhijskog sinoda prvog podnosioca predstavke. To su: g. Petru Pæduraru, arhiepiskop kišinjevski (Chiîinâu) i mitropolit besarabijski, koji je nastanjen u Kišinjevu; g. Petru Buburuz, protosinđel, nastanjen u Kišinjevu; g. Ioan Eîanu, protosinđel, nastanjen u Cælæraîi; g. Victor Rusu, protoprezvilar, nastanjen u mestu Lipnic, Ocnîia; g. Anatol Goncear, sveštenik nastanjen u mestu Zubreîti, Stræîeni; g. Valeriu Cernei, sveštenik nastanjen u mestu Sloveanca, Sângerei; g. Gheorghe Ioniîæ, sveštenik nastanjen u mestu Crasnoarmeisc, Hânceîti; g. Valeriu Matciac, sveštenik nastanjen u Kišinjevu; g. Vlad Cubreacov, poslanik u Skupštini Moldavije i član parlamentarne skupštine Saveta Evrope, nastanjen u Kišinjevu, g. Anatol Telembici, nastanjen u Kišinjevu; i g. Alexandru Magola, sekretar kancelarije Mitropolijske crkve Besarabije, nastanjen u Kišinjevu.

A. Osnivanje Mitropolijske crkve Besarabije i postupak za njeno priznanje

1. Osnivanje Mitropolijske crkve Besarabije

10. Dana 14. septembra 1992. godine podnosioci predstavke – fizička lica udružili i osnovali crkvu – podnosioca predstavke – Mitropolijisku crkvu Besarabije – lokalnu nezavisnu pravoslavnu crkvu. Prema crkvenom pravu i svom statutu ova crkva zauzela je mesto Mitropolijske crkve Besarabije, koja je postojala do 1944. godine.

Decembra 1992. godine crkva je pripojena Patrijaršiji u Bukureštu.

11. Mitropoljska crkva Besarabije je u svom statutu pored ostalog odredila sastav i upravljanje svojim organima, odabire i obuku sveštenstva i disciplinski nadzor nad njim, crkvenu hijerarhiju i pravila o crkvenoj imovini.

(...)

12. Do sada je Mitropoljska crkva Besarabije osnovala 117 zajednica na teritoriji Moldavije, tri u Ukrajini, po jednu u Litvaniji, Letoniji i Estoniji, i dve u Rusiji. Zajednice u Litvaniji i Letoniji su priznate i imaju status pravnih lica.

Crkva ima skoro milion sledbenika u Moldaviji i preko 160 sveštenika.

Mitropoljsku crkvu Besarabije priznale su sve pravoslavne patrijaršije osim moskovske.

(...)

2. Upravni i sudski postupak za dobijanje službenog priznanja crkve – podnosioca predstavke

13. Prema Zakonu o verskim zajednicama (Zakon br. 979-XII od 24. marta 1992. godine), koji propisuje da verske zajednice koje su aktivne na teritoriji Moldavije moraju biti priznate odlukom vlade, Mitropoljska crkva Besarabije je podnela zahtev za priznavanje 8. oktobra 1992. godine, ali nije dobila odgovor.

14. Crkva je podnela još dva zahteva, i to 25. januara i 8. februara 1995. godine.

15. Dana 8. avgusta 1995. godine, podnosilac predstavke Petru Pæduraru, oslanjajući se na član 235 Zakona o građanskom postupku (koji propisuje postupak sudske revizije administrativnih odluka koje su u suprotnosti sa priznatim pravima), podneo je tužbu protiv vlade prvostepenom sudu okruga Buiucani u Kišinjevu. Tražio je da se odluke o nepriznavanju crkve ponište. Sud je prihvatio tužbeni zahtev, i 12. septembra 1995. godine izdao nalog da se prizna Mitropoljska crkva Besarabije.

16. Dana 15. septembra 1995. godine, javni tužilac u Buiucani se žalio na odluku prvostepenog suda Buiucani od 12. septembra 1995. godine.

17. Dana 18. oktobra 1995. godine, Vrhovni sud pravde je poništio odluku od 12. septembra 1995. godine i naveo da sudovi nisu nadležni da razmatraju zahtev crkve za priznanjem.

18. Dana 13. marta 1996. godine, crkva je vladi Moldavije podnela još jedan zahtev za registraciju, a 24. maja te godine, pošto nije dobila odgovor, podnosioci predstavke su podneli tužbu protiv vlade prvostepenom sudu u Kišinjevu, zahtevajući priznavanje Mitropoljske crkve Besarabije. Sud je tu tužbu odbacio 19. jula 1996. godine.

19. Dana 20. avgusta 1996. godine, podnosioci predstavke su podneli još jedan zahtev za priznavanje, koji je opet prošao bez reakcije.

20. Podnosioci predstavke su se žalili Gradskom sudu u Kišinjevu (*Tribunal municipiului*) protiv odluke od 19. jula 1996. godine. Presudom od 21. maja 1997. godine, protiv koje nije postojalo pravo žalbe, Gradski sud je poništio osporenu odluku i prihvatio zahtev podnosioca predstavke.

21. Međutim, nakon reforme pravosudnog sistema u Moldaviji, predmet je poslat Apelacionom sudu Moldavije na suđenje *de novo*.

22. Dana 4. marta 1997. godine podnosioci predstavke su ponovo podneli zahtev vladi Moldavije za priznanje, a 4. juna iste godine, pošto nije bilo odgovora, predmet su prosledili Apelacionom sudu, tražeći priznavanje Mitropoljske crkve Besarabije, pozivajući se na svoju

slobodu savesti i slobodu udruživanja u cilju ispovedanja svoje vere. Tužba je pripojena predmetu koji je već bio podnet Apelacionom sudu.

23. Vlada je pred Apelacionom sudom tvrdila da se slučaj ticao sukoba s pravoslavnom crkvom Moldavije, tj. Mitropolijском crkvom Moldavije, koji su mogle da razreše jedino rumunska i ruska pravoslavna crkva, a da bi priznavanje Mitropolijske crkve Besarabije izazvalo sukobe u pravoslavnoj zajednici.

24. Apelacioni sud je prihvatio zahtev podnosioca predstavke u odluci od 19. avgusta 1997. godine. Sud je naveo da je stavovima 1 i 2 člana 31 Ustava Moldavije zajamčena sloboda savesti i da tu slobodu treba ispoljavati u duhu tolerancije i poštovanja drugih. Pored toga, razne crkvene zajednice imale su slobodu da se samoorganizuju u skladu sa svojim statutima, poštujući, naravno, zakone države. Drugo, sud je primetio da je od 8. oktobra 1992. godine Mitropolijска crkva Besarabije, u skladu sa članovima 14 i 15 Zakona o verskim zajednicama, podnela vladi nekoliko zahteva za priznanje, ali bez ikakvog odziva. Dopisom od 19. jula 1995. godine, moldavski premijer je podnosiocu predstavke obavestio da vlada ne bi mogla da razmotri zahtev Mitropolijske crkve Besarabije bez ometanja aktivnosti Mitropolijske crkve Moldavije. Apelacioni sud je takođe primetio da je zahtev Mitropolijske crkve Besarabije odbijen a da je Mitropolijска crkva Moldavije službeno priznata 7. februara 1993. godine kao eparhija podređena moskovskoj patrijaršiji.

Apelacioni sud je odbacio argument vlade da je priznanje Mitropolijske crkve Moldavije omogućilo da se zadovolje želje svih pravoslavnih vernika. Sud je naglasio da izraz verska zajednica ne treba ograničiti na katoličku i pravoslavnu crkvu, već da bi trebalo da obuhvata sve vere i razne oblike izražavanja verskih osećanja, u obliku molitve, rituala, bogosluženja ili slavljenja boga. Sud je primetio da je s tačke gledišta crkvenog prava Mitropolijска crkva Moldavije deo ruske pravoslavne crkve pa da je podređena moskovskoj patrijaršiji, a da je Mitropolijска crkva Besarabije vezana za rumunsku pravoslavnu crkvu pa tako podređena bukureštanskoj patrijaršiji.

Apelacioni sud stao je na stanovište da je odbijanje vlade da prizna Mitropolijску crkvu Besarabije bilo protivno slobodi veroispovesti, zajamčenoj ne samo Zakonom o verskim zajednicama već i članom 18 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, kao i članom 5 Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i članom 18 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, čija je Moldavija zemlja ugovornica. Primećujući da je predstavnik vlade izneo stav da je statut Mitropolijske crkve Besarabije u skladu sa domaćim pravom, Apelacioni sud je naložio vladi da prizna Mitropolijскую crkvu Besarabije i ratifikuje njen statut.

25. Vlada se na tu odluku žalila, tvrdeći da sudovi nisu nadležni da sude u takvim predmetima.

26. Odlukom od 9. decembra 1997. godine, Vrhovni sud je poništio odluku od 19. avgusta 1997. godine i odbacio tužbu podnosioca predstavke s obrazloženjem da je očigledno neutemeljena i da su prekoračeni rokovi.

Sud je primetio da, prema članu 238 Zakona o građanskom postupku rok za žalbu protiv odluke vlade kojom je navodno prekršeno priznato pravo bio mesec dana. Rok je počinjao da teče ili na dan objavljivanja negativne odluke vlade, ili, ako vlada nije odgovorila, mesec dana nakon podnošenja zahteva. Vrhovni sud je primetio da su podnosioci predstavke podneli zahtev vladi 4. marta 1997. godine a žalbu 4. juna 1997. godine; shodno tome je sud odlučio da je žalba zakasnela.

Sud je takođe našao da u svakom slučaju vladino odbijanje zahteva podnosioca predstavke nije povredilo njihovo pravo veroispovesti zajamčeno međunarodnim sporazumima, posebno članom 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima, jer su oni pravoslavni hrišćani koji mogu da ispovedaju svoju veru u Mitropolijskoj crkvi Moldavije, koju je vlada priznala odlukom od 7. februara 1993. godine.

Vrhovni sud je slučaj smatrao administrativnim sporom unutar iste crkve, koji bi jedino mogla da razreši Mitropolijska crkva Moldavije, jer bi svako uplitanje države samo moglo da pogorša situaciju. Sud je zaključio da je odbijanje države da interveniše u tom sukobu bilo u skladu sa stavom 2 člana 9 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Sud je takođe primetio da su podnosioci predstavke mogli slobodno da ispovedaju svoju veru, da su imali pristup crkvama i da nisu izneli nikakve dokaze o ograničenjima svoga prava da ispovedaju svoju veru.

27. Dana 15. marta 1999. godine, podnosioci predstavke su se opet obratili vladi sa molbom za priznanje crkve.

28. Dopisom od 20. jula 1999. godine premijer Moldavije je odbacio zahtev, tvrdeći da Mitropolijska crkva Besarabije nije verska zajednica već samo otcepljena grupa unutar Mitropolijske crkve Moldavije.

Premijer je podnosiocima predstavke obavestio da vlada neće izaći u susret njihovom zahtevu sve dok se ne pronađe crkveno rešenje za sukob, nakon pregovora koje su vodile patrijaršije u Bukureštu i Moskvi.

(...)

30. Od usvajanja Zakona o verskim zajednicama vlada je priznala nekoliko zajednica, od kojih su neke navedene u daljem tekstu.

(...)

B. Navodni incidenti u vezi sa Mitropolijskom crkvom Besarabije i njenim članovima, kao i u vezi s imovinom crkve

47. Podnosioci predstavke su nabrojali nekoliko incidenata u kojima su sveštenici ili vernici Mitropolijske crkve Besarabije navodno zastrašivani ili sprečavani da ispovedaju svoju veru.

48. Vlada nije osporila da su se incidenti dogodili.

(...)

C. Navodni incidenti u vezi s imovinom Mitropolijske crkve Besarabije

(...)

83. Dana 29. decembra 1997. godine vlada Moldavije je usvojila Odluku br. 1203, kojom je Mitropolijskoj crkvi Moldavije odobrila pravo na korišćenje zemljišta na kojoj je Mitropolijska crkva Besarabije bila izgradila kapelu. Odluka je potvrđena uredbom od 9. marta 1998, koju su izdale gradske vlasti u Floreni.

(...)

85. Dana 17. februara 2000. godine mitropolit Besarabije je zamolio vladin Komitet za humanitarnu pomoć da odobri unošenje na teritoriju Moldavije robe vredne USD 9.000 poslate iz SAD i da tu robu obeleži kao humanitarnu pomoć. Molba je odbijena 25. februara 2000. godine.

(...)

87. Dana 28. februara 2000. godine zamenik predsednika vlade Moldavije odobrio je unošenje pomenute humanitarne pomoći u Moldaviju.

(...)

II. Relevantno domaće pravo

A. Ustav od 29. jula 1994. godine

89. Član 31 Ustava Moldavije, koji se odnosi na slobodu savesti, propisuje:

1. Jamči se sloboda savesti. Mora se ispoljavati u duhu tolerancije i uzajamnog poštovanja.
2. Jamči se sloboda veroispovesti. Verske zajednice se organizuju prema sopstvenim statutima, u skladu sa zakonom.
3. Ispoljavanje nesloge u odnosima između verskih zajednica je zabranjeno.
4. Verske zajednice su nezavisne i odvojene od države i uživaju njenu podršku, uključujući i olakšice koje se daju radi pružanja verske pomoći u vojsci, bolnicama, zatvorima, psihijatrijskim ustanovama i domovima za nezbrinutu decu.

B. Zakon o verskim zajednicama (Zakon br. 979-XII od 24. marta 1992. godine)

90. Bitne odredbe Zakona o verskim zajednicama (Zakon br. 979-XII od 24. marta 1992. godine, objavljen u Službenom listu br. 3/70 od 1992. godine) glase:

Član 1 – Sloboda savesti

Država jamči slobodu savesti i slobodu veroispovesti na teritoriji Moldavije. Svako ima pravo da slobodno ispoljava svoju veru, sam ili zajedno s drugima, da širi svoju veru i da je ispoveda javno ili privatno, pod uslovom da takvo ispovedanje vere nije protivno Ustavu, ovom zakonu i ostalim važećim propisima.

Član 4 – Netrpeljivost između verskih zajednica

Netrpeljivost između verskih zajednica ispoljavana delima kojima se ometa slobodno delovanje verskih zajednica koje je priznala država smatraće se krivičnim delom kažnjivim po odgovarajućim zakonskim propisima.

Član 9 – Sloboda organizovanja i delovanja verskih zajednica

Verske zajednice mogu slobodno da se organizuju i deluju pod uslovom da njihovi postupci i obredi nisu u suprotnosti s Ustavom, ovim zakonom i važećim propisima.

U slučajevima gde ovi uslovi nisu ispunjeni, verske zajednice neće imati pravo na priznanje države.

Član 14 – Priznavanje verskih zajednica

Da bi mogle da se organizuju i deluju, verske zajednice moraju da budu priznate odlukom vlade.

U slučajevima u kojima verska zajednica ne ispuni uslove propisane stavom 1 člana 9 ovog zakona, priznanje može da bude povučeno istim postupkom.

Član 15 – Statut

Da bi ispunila uslov za priznavanje, svaka verska zajednica podnosi vladi na pregled i odobrenje statut kojim određuje svoju organizaciju i delovanje. Statut mora da sadrži podatke o sistemu organizovanja i uprave, kao i o osnovnim načelima vere.

Član 21 – Udruženja i fondacije

Udruženja i fondacije čija je delatnost delimično ili potpuno u vezi sa verskim ciljevima uživaju verska prava a podležu obavezama koje proističu iz pravnih propisa o verskim zajednicama.

Član 22 – Sveštenstvo, poziv i delegiranje

Vođe verskih zajednica sa republičkim ili hijerarhijskim rangom ... i sva lica koja su zaposlena u verskim zajednicama moraju biti državljani Moldavije.

Verske zajednice koje žele da zaposle strane državljane ili delegiraju državljane Moldavije da vrše versku delatnost u drugim zemljama moraju u svakom pojedinačnom slučaju dobiti odobrenje od državnih vlasti.

Član 24 – Pravni status

Verske zajednice koje je priznala država imaju status pravnih lica...

Član 35 – Izdavaštvo i obredni objekti

Samo verske zajednice koje je priznala država i koje su registrovane u skladu s odgovarajućim propisima mogu da

- (a) proizvode i stavljaju u promet predmete svojstvene toj zajednici;
- (b) osnivaju časopise za vernike ili izdaju i prodaju obredna, teološka i crkvena dela neophodna za ispovedanje njihove vere;
- (c) određuju nadoknade za hodočašća i turističke aktivnosti u institucijama te verske zajednice;
- (d) organizuju, na teritoriji Moldavije ili drugih zemalja, izložbe obrednih predmeta, uključujući i prodajne izložbe;
- (...)

Član 44 – Primanje sveštenstva i zapošljavanje kod verskih zajednica

Tela povezana s verskim zajednicama ili ustanovama i preduzeća koja su one osnovale mogu da zapošljavaju osoblje u skladu sa propisima o radu.

B. Zakon o građanskom postupku

91. Član 28/2, dopunjen Zakonom br. 942-XIII od 18. jula 1996. godine, određuje nadležnost Apelacionog suda kako sledi:

1. Apelacioni sud će u prvom stepenu razmatrati žalbe protiv organa centralne uprave i njihovih službenika u vezi s nezakonitim ili prekoračenjem nadležnosti kojima se krše prava građana.

92. Član 37 ovako reguliše učešće više tužilaca ili tuženih na istom suđenju:

Tužbu može da podnese nekoliko tužilaca zajedno ili protiv više od jednog tuženog. Svaki tužilac i tuženi deluje nezavisno od ostalih.

Zajednički tužioci i tuženi mogu odrediti jednog od njih da ih predstavlja u postupku. ...

93. Član 235 odnosi se na pravo na žalbu protiv nezakonitih dela uprave:

Svako fizičko ili pravno lice koje smatra da su mu prava povređena upravnim aktom ili neopravdanim odbijanjem administrativnog organa ... da razmotri njegovu predstavku u vezi sa zakonitim pravom ima pravo da zatraži od nadležnog suda da poništi taj akt ili podrži povređeno pravo.

Pravo

I. Navodna povreda člana 9 Konvencije

94. Podnosioci predstavke su tvrdili da je odbijanjem vlasti Moldavije da priznaju Mitropolijску crkvu Besarabije prekršeno njihovo pravo na veroispovest, budući da je u Moldaviji jedino bilo moguće ispovedati vere koje je priznala država. Tvrdili su naročito da je njihovo pravo na ispovedanje vere zajedno s drugima ometano činjenicom da im je bilo zabranjeno da se okupljaju radi ispovedanja vere, kao i potpunim odsustvom zakonske zaštite imovine Mitropolijske crkve Besarabije. Pozvali su se na član 9 Konvencije, koji glasi:

1. Svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti; ovo pravo uključuje slobodu promene vere ili uverenja i slobodu čoveka da, bilo sam ili zajedno s drugima, javno ili privatno, ispoljava veru ili uverenje molitvom, propovedi, običajima i obredom.

2. Sloboda ispovedanja vere ili ubeđenja može biti podvrgnuta samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

A. Argumenti pred Sudom

1. Podnosioci predstavke

95. Pozivajući se na slučaj *Manoussakis protiv Grčke* (presuda od 26. septembra 1996. godine, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, str. 1361, stav 37), podnosioci predstavke su tvrdili da je odbijanjem da se prizna Mitropolijška crkva Besarabije povređeno njihovo pravo na veroispovest, jer je nepostojanje ovlašćenja značilo da je za njih bilo nemoguće da ispovedaju svoju veru. Oni su zauzeli stav da bi država mogla da propiše prethodnu registraciju verskih zajednica bez kršenja člana 9 Konvencije ako takvo registrovanje ne bi postalo prepreka pravu vernika na veroispovest. Međutim, u posmatranom slučaju odbijanje da se prizna crkva nije imalo nikakav osnov koji bi bio prihvatljiv u demokratskom društvu. Podnosioci predstavke su posebno naglasili da se ni Mitropolijškoj crkvi Besarabije ni njenim vernicima ne bi mogli zameriti nikakve nezakonite aktivnosti ili aktivnosti protivne javnom poretku.

96. Podnosioci predstavke su tvrdili da u demokratskom društvu svaka grupa vernika koja sebe smatra različitom od ostalih mora da ima pravo da osnuje novu crkvu, i da nije stvar države da određuje da li postoji ili ne postoji stvarna razlika između tih grupa, kao i koje vere treba smatrati različitim od drugih.

Slično tome, država ne bi smela da favorizuje jednu crkvu priznavanjem ili da cenzuriše naziv neke crkve samo zato što se odnosi na svršeno istorijsko poglavlje.

Sledi da u ovom slučaju država Moldavija nije imala pravo da odlučuje da li je Mitropolijška crkva Besarabije nezavisna institucija ili samo grupa unutar druge crkve.

2. Vlada

97. Vlada je prihvatila da pravo na slobodu veroispovesti obuhvata slobodu da se vera ispoljava molitvom i ispovedanjem vere, ali je tvrdila da u ovom slučaju odbijanje da se prizna Mitropolijška crkva Besarabije nije predstavljalo zabranu delovanja crkve ili njenih sledbenika. Članovi crkve zadržali su svoje pravo ispovedanja vere, u pogledu slobode savesti kao i u pogledu slobode da izražavaju svoju veru molitvom i poštovanjem običaja.

98. Vlada je takođe tvrdila da Mitropolijška crkva Besarabije kao pravoslavna crkva nije nova verska zajednica budući da je pravoslavlje priznato u Moldaviji 7. februara 1993. godine, u

isto vreme kao i Mitropolijska crkva Moldavije. Po mišljenju Vlade, gledano očima religije između Mitropolijske crkve Besarabije i Mitropolijske crkve Moldavije nema nikakve razlike.

Osnivanje Mitropolijske crkve Besarabije je u stvarnosti predstavljalo pokušaj da se uspostavi novi administrativni organ unutar Mitropolijske crkve Moldavije. Država nije mogla da se meša u sukob unutar Mitropolijske crkve Moldavije bez kršenja svoje obaveze da ostane neutralna u stvarima religije.

Na raspravi održanoj 2. oktobra 2001. godine, Vlada je izrazila mišljenje da je iza ovog navodno administrativnog sukoba stajao politički sukob između Rumunije i Rusije; ako bi se umešala tako što bi priznala Mitropolijsku crkvu Besarabije, koju je smatrala ocepljenom grupom, posledice bi verovatno bile štetne po nezavisnost i teritorijalnu celovitost mlade Republike Moldavije.

B. Treća stranka

99. Treća stranka je navela da predstavka potiče iz administrativnog sukoba unutar Mitropolijske crkve Moldavije. Stranka je tvrdila da su Mitropolijsku crkvu Besarabije osnovali sveštenici Mitropolijske crkve Moldavije koji su odlučili da se izdvoje iz svoje crkve iz ličnih ambicija. Budući da je raskolnička aktivnost podnosioca predstavke Petru Păduraru bila protivna crkvenom pravu Ruske pravoslavne crkve, Moskovski patrijarh mu je zabranio da obavlja bogoslužjenje. Međutim, kršeći crkveno pravo i bez obraćanja bilo moskovskoj patrijaršiji bilo vlastima Moldavije, bukureštanska patrijaršija je odlučila da prizna otepljenu crkvu. Sukob koji je time izazvan trebalo bi, dakle, da se razreši pregovorima između patrijaršija u Rumuniji i Rusiji.

100. Treća stranka je navela da je Mitropolijska crkva Besarabije zasnovana na etničkim principima pa da bi njeno priznavanje od strane vlade ne samo predstavljalo mešanje države u verska pitanja već i imalo štetne posledice po političku i društvenu situaciju u Moldaviji i ohrabrilo postojeći nacionalizam. Pored toga, takvo priznanje bi štetilo prijateljskim odnosima između Moldavije i Ukrajine.

C. Procena Suda

101. Sud ponavlja na samom početku da crkva ili crkveni red mogu kao takvi da u ime svojih vernika vrše prava zajamčena članom 9 Konvencije (*Cha'are Shalom Ve Tsedek protiv Francuske*, br. 27417/95, stav 72, ECHR 2000). U posmatranom se slučaju Mitropolijska crkva Besarabije, dakle, može smatrati podnosiocem predstavke za svrhe člana 34 Konvencije.

1. Da li je postojalo mešanje u uživanje prava

102. Sud, dakle, mora da utvrdi da li je postojalo mešanje u uživanje prava podnosioca predstavke na slobodu veroispovesti zbog odbijanja da se prizna Mitropolijska crkva Besarabije.

103. Vlada je tvrdila da odbijanje da se prizna Mitropolijska crkva Besarabije nije sprečilo podnosioca predstavke da imaju verska uverenja i da ih ispoljavaju unutar pravoslavnih zajednica priznatih od strane države, tj. Mitropolijske crkve Moldavije.

104. Podnosioci predstavke su tvrdili da se prema zakonima Moldavije samo vere priznate od strane države mogu ispovedati i da je odbijanje da se prizna Mitropolijska crkva Besarabije *de facto* predstavljalo zabranu njenog delovanja, i kao crkve i kao zajednice. Podnosioci predstavke koji su fizička lica ne mogu svoju veru ispoljavati kroz molitvu jer jedino crkvene zajednice koje je priznala država uživaju pravnu zaštitu.

105. Sud primećuje da se prema Zakonu o verskim zajednicama (Zakon od 24. marta 1992. godine) mogu ispovedati samo vere koje su priznate odlukom vlade.

U posmatranom slučaju Sud primećuje da, pošto nije priznata, Mitropolijska crkva Besarabije ne može da deluje. To naročito znači da njeno sveštenstvo ne može da obavlja bogoslužjenja, članstvo ne sme da se sastaje radi ispovedanja vere, a pošto nije pravno lice, crkva ne uživa sudsku zaštitu svoje imovine.

Sud, dakle, smatra da je odbijanje vlade Moldavije da prizna Mitropolijsku crkvu Besarabije, potvrđeno odlukom Vrhovnog suda od 9. decembra 1997. godine, predstavljalo mešanje u uživanje prava Mitropolijske crkve Besarabije i ostalih podnosilaca predstavke na slobodu veroispovesti zajamčenu stavom 1 člana 9 Konvencije.

106. Da bi ustanovio da li to mešanje predstavlja povredu Konvencije, Sud mora da odluči da li zadovoljava zahteve stava 2 člana 9, to jest da li je „propisano zakonom“, da li je prema toj odredbi njegov cilj zakonit i da li je „neophodno u demokratskom društvu“.

2. Da li je mešanje propisano zakonom

107. Podnosioci predstavke su prihvatili da je pomenuto mešanje propisano Zakonom o verskim zajednicama (Zakon br. 979-XII od 24. marta 1992. godine), ali su ipak tvrdili da je postupak propisan zakonom pogrešno primenjen, jer je stvarni razlog za odbijanje registracije crkve bio političke prirode. Vlada nije ni tvrdila ni dokazala da Mitropolijska crkva Besarabije nije poštovala zakone Republike.

108. Vlada se nije osvrnula na ovo pitanje.

109. Sud se poziva na svoju praksu da pojmovi „propisano zakonom“ i „u skladu sa zakonom“ u članovima 8 do 11 Konvencije ne samo da zahtevaju da osporene mere imaju izvesan osnov u unutrašnjem pravu, već se odnose i na kvalitet zakona koji je u pitanju, koji mora da bude dovoljno pristupačan i predvidljiv u pogledu svojih posledica, tj. napisan na takav način da pojedinac – ako je potrebno uz stručnu pomoć – može da prilagodi svoje ponašanje (vidi presude u slučajevima *Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 26. aprila 1979. godine, Serija A br. 30, stav 49; *Larissis i drugi protiv Grčke* od 24. februara 1998. godine, Reports 1998-I, str. 378, stav 40; *Hashman i Harrup protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 25594/94, stav 31, ECHR 1999; i *Rotaru protiv Rumunije* [GC], br. 28341/95, stav 52, ECHR 2000).

Da bi unutrašnje pravo zadovoljilo ove zahteve, mora da pruži izvesnu meru pravne zaštite prava zajamčenih Konvencijom od samovoljnog ometanja od strane javnih vlasti. U predmetima koji se tiču osnovnih prava bilo bi protivno vladavini prava, jednom od osnovnih načela demokratskog društva pomenutih u Konvenciji, da se diskreciona prava koja ima izvršna vlast koriste u vidu neograničene vlasti. Sledi da zakon mora dovoljno jasno da izrazi domet diskrecionih ovlašćenja i način na koji se primenjuju (vidi *Hasan i Chaush protiv Bugarske* [GC], br. 30985/96, stav 84, ECHR 2000).

Stepen preciznosti koji je potrebno da ima unutrašnje zakonodavstvo – koje u svakom slučaju ne može da uzme u obzir svaku mogućnost koja može da se pojavi – zavisi u velikoj meri od sadržine pomenutih instrumenata, oblasti koju treba da obuhvati i broja i statusa onih na koje se odnosi (vidi presude u slučajevima *Hashmann i Harrup*, stav 31, i *Groppera Radio AG i drugi protiv Švajcarske* od 23. marta 1990. godine, Serija A, br. 173, str. 26, stav 68).

110. U posmatranom slučaju Sud primećuje da je članom 14 Zakona od 24. marta 1992. godine propisano da verske zajednice moraju da budu priznate odlukom vlade i da njegov član 9 propisuje da se mogu priznati samo zajednice čije je delovanje u skladu s Ustavom Moldavije.

Bez davanja kategoričnog odgovora na pitanje da li gore pomenute odredbe zadovoljavaju uslove o predvidljivosti i preciznosti, Sud je spreman da prihvati da je posmatrano mešanje „propisano zakonom“ pre nego što razmotri da li je imalo „legitiman cilj“ i bilo „neophodno u demokratskom društvu“.

3. Legitimnost cilja

111. Na raspravi održanoj 2. oktobra 2001. godine, Vlada je navela da je cilj odbijanja da se prihvati molba podnosioca predstavke bio zaštita javnog poretka i bezbednosti. Stanovništvo države Moldavije, čija je teritorija tokom vekova prelazila iz ruku Rumunije u ruke Rusije i obratno, etnički je i jezički izmešano. Mlada Republika Moldavija, stvorena 1991. godine, imala je, dakle, malo toga na šta bi se mogla osloniti da osigura svoj opstanak, ali jedan činilac koji jeste išao u korist stabilnosti bio je verski, budući da je većina stanovnika pravoslavne vere. Sledi da je priznanje Moldavske pravoslavne crkve, koja je podređena moskovskoj patrijaršiji, omogućilo celokupnom stanovništvu da se okupi pod skutom te crkve. Ako bi se priznala Mitropoljska crkva Besarabije, ta povezanost bi verovatno bila oslabljena a pravoslavno stanovništvo bi se raspršilo u nekoliko crkava. Pored toga, pod okriljem Mitropoljske crkve Besarabije, koja je podređena Patrijaršiji u Bukureštu, delovale su političke sile povezane sa snagama u čijem je interesu ujedinjenje Besarabije i Rumunije. Priznavanje Mitropoljske crkve Besarabije bi dakle oživelo u stanovništvu stari rivalitet između Rusije i Rumunije, ugrožavajući stabilnost društva, pa čak i teritorijalnu celovitost Moldavije.

112. Podnosioci predstavke su osporili tvrdnju da je cilj mere na koju su se žalili bio zaštita javnog poretka i bezbednosti. Naveli su da Vlada nije dokazala da Mitropoljska crkva Besarabije predstavlja opasnost za javni poredak i bezbednost.

113. Sud smatra da države imaju pravo da provere da li se neki pokret ili udruženje bavi tobože ispoljavanja vere aktivnostima koje su opasne po građane ili javnu bezbednost (vidi presudu u slučaju *Manoussakis*, str. 1362, stav 40, i *Stankov i Ujedinjena makedonska organizacija Iinden protiv Bugarske*, br. 29221/95 i 29225/95, stav 84, ECHR 2001).

Imajući u vidu okolnosti slučaja, Sud smatra da je pomenuto mešanje imalo legitiman cilj prema stavu 2 člana 9, tj. zaštitu javnog poretka i javne bezbednosti.

4. Neophodnost u demokratskom društvu

(a) Opšta načela

114. Sud se poziva na svoju praksu da su prava pomenuta u članu 9, sloboda misli, savesti i veroispovesti, sam temelj „demokratskog društva“ kako ga vidi Konvencija. To je u svojoj verskoj dimenziji jedan od najvitalnijih elemenata od kojih je sačinjen identitet vernika i njihov pogled na svet, ali je takođe i dragoceno sredstvo za ateiste, agnostike, skeptike i nezainteresovane. Pluralizam koji je nerazdvojiv od demokratskog društva, osvojenog uz velike i vekovne žrtve, zavisi od njega.

Mada je sloboda veroispovesti prvenstveno stvar lične savesti pojedinca, ona takođe podrazumeva između ostalog i slobodu „ispoljavanja [svoje] vere“ samostalno ili u društvu sa drugima, javno i u krugu drugih koji dele istu veru. Potvrđivanje rečima i delom tesno je povezano sa postojanjem verskih osećanja. Ta sloboda povlači sa sobom između ostalog slobodu verovanja ili neverovanja u Boga i ispovedanja ili neispovedanja vere (vidi presude u slučajevima *Kokkinakis protiv Grčke* od 25. maja 1993. godine, Serija A br. 260, str. 17, stav 31, *Buscarini i drugi protiv San Marina* [GC], br. 24645/94, stav 34, ECHR 1999-I). Član 9 nabroja nekoliko oblika u kojima se pojavljuje izražavanje verskih osećaja – molitva, propoved, običaji i obred. Ali član 9 ne štiti svako delo podstaknuto ili nadahnuto religijom ili verovanjem (vidi

presudu u slučaju *Kalaç protiv Turske* od 1. jula 1997. godine, Reports of Judgments and Decisions 1997-IV, str. 1209, stav 27).

115. Sud je takođe smatrao da je u demokratskom društvu, u kom u istom stanovništvu istovremeno postoji nekoliko religija, ponekad potrebno ograničiti ovu slobodu da bi se uskladili interesi raznih grupa i osiguralo poštovanje svake vere (vidi presudu u prethodno navedenom slučaju *Kokkinakis*, str. 18, stav 33).

116. Međutim, primenjujući svoja regulatorna ovlašćenja u ovoj oblasti i u svojim odnosima sa raznim religijama, verskim zajednicama i verovanjima, država je obavezna da ostane neutralna i nepristrasna (vidi presudu u prethodno pomenutom slučaju *Hasan i Chaush*, stav 78). Ovde je ulog očuvanje pluralizma i normalnog funkcionisanja demokratije, čija je jedna od osnovnih karakteristika mogućnost koju pruža za razrešenje problema države putem dijaloga, bez oslanjanja na prinudu, čak i kada su ti problemi neprijatni (vidi presudu u slučaju *Ujedinjena komunistička partija Turske protiv Turske* od 30. januara 1998. godine, Reports 1998-I, str. 27, stav 57). Sledi da uloga vlasti u takvim okolnostima nije da ukloni izvor napetosti eliminisanjem pluralizma već da osigura da suprotstavljene grupe tolerišu jedna drugu (vidi slučaj *Serif protiv Grčke*, br. 38178/97, stav 53, ECHR 1999-).

117. Sud takođe primećuje da u principu pravo na slobodu veroispovesti za svrhe Konvencije isključuje da država procenjuje legitimnost verskih osećanja ili načina na koji se ispoljavaju. Državne mere kojima bi se davala prednost nekom vođi ili organima podeljene verske zajednice ili vršio pritisak na zajednicu ili deo zajednice da se protiv svoje volje stave pod jedinstveno rukovodstvo takođe bi predstavljale povredu slobode veroispovesti. U demokratskom društvu nije potrebno da država sprovodi mere da bi osigurala da verske zajednice ostanu pod jednim rukovodstvom ili se dovedu pod njega (vidi slučaj *Serif protiv Grčke*, pomenut u gornjem tekstu, stav 52). Slično tome, u slučajevima gde primena prava na slobodu veroispovesti ili jednog od sastavnih delova te slobode prema unutrašnjem pravu zavisi od prethodne dozvole, učešće u postupku davanja dozvole za priznatu crkvenu vlast ne može se pomiriti sa zahtevima stava 2 člana 9 (vidi, *mutatis mutandis*, slučaj *Pentidis i drugi protiv Grčke*, br. 23238/94, Izveštaj Komisije od 27. februara 1996. godine, stav 46).

118. Pored toga, budući da su verske zajednice po tradiciji organizovane strukture, član 9 se mora tumačiti u svetlu člana 11 Konvencije, koji štiti zajednički život od neopravdanog ometanja od strane države. Gledano iz tog ugla, pravo vernika na slobodu veroispovesti, koje sadrži pravo da se vera ispoljava u zajednici sa drugima, obuhvata i očekivanje da će vernicima biti dozvoljeno da se slobodno udružuju, bez samovoljnog uplitanja države. Nezavisno postojanje verskih zajednica je čak neophodno za pluralizam u demokratskom društvu, pa je to pitanje koje je u samom središtu zaštite koju pruža član 9 (vidi slučaj *Hasan i Čauš*, gore, stav 62).

Pored toga, jedan od načina primene prava na ispoljavanje svoje vere, posebno za versku zajednicu, u njenoj kolektivnoj dimenziji, jeste mogućnost da se obezbedi sudska zaštita zajednice, njenih članova i imovine, tako da se član 9 mora posmatrati ne samo u svetlu člana 11, već takođe u svetlu člana 6 (vidi, *mutatis mutandis*, slučajeve *Sidiropoulos i drugi protiv Grčke* od 10. jula 1998. godine, Reports 1998-IV, str. 1614, stav 40, i *Katolička crkva Kanije protiv Grčke* od 16. decembra 1997. godine, Reports 1997-VIII, str. 2857, stavovi 33 i 40–41 i Izveštaj Komisije, str. 2867, stavovi 48–49).

119. Prema svojoj praksi, Sud ostavlja zemljama ugovornicama Konvencije izvesnu slobodu u odlučivanju da li je uplitanje potrebno i u kojoj meri, ali to se događa paralelno s

evropskim nadzorom nad odgovarajućim zakonima i odlukama kojima se primenjuju. Zadatak Suda je da odredi da li su mere preduzete na državnom nivou načelno opravdane i srazmerne.

Da bi se odredio stepen te slobode u ovom slučaju, Sud mora da uzme u obzir ulog, odnosno potrebu da se održi stvarni verski pluralizam, koji je sastavni deo koncepta demokratskog društva (vidi presudu u prethodno navedenom slučaju *Kokkinakis protiv Grčke*, str. 17, stav 31). Slično tome, toj potrebi treba dati dovoljno težine prilikom određivanja, kako nalaže stav 2 člana 9, da li mešanje odgovara „nužnoj društvenoj potrebi“ i da li je „srazmerno legitimnom cilju kojem se teži“ (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u slučaju *Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 25. novembra 1996. godine, Reports 1996-V, str. 1956, stav 53). U primeni svog nadzora Sud mora da razmotri mešanje koje je predmet žalbe na osnovu celokupnog dosijea (vidi presudu u prethodno navedenom slučaju *Kokkinakis protiv Grčke*, str. 21, stav 47).

(b) Primena gore pomenutih načela

120. Vlada je tvrdila da je mešanje koje je bilo predmet žalbe bilo potrebno u demokratskom društvu. Kao prvo, da bi priznala Mitropolijску crkvu Besarabije, država bi morala da se odrekne svoje neutralnosti u stvarima vere i posebno u verskim sporovima, što bi bilo u suprotnosti s Ustavom Moldavije i politikom vlasti. Vlada je, dakle, samo vršila dužnost da ostane neutralna kada je od Mitropolijске crkve Besarabije tražila da prvo razreši svoj sukob sa Mitropolijском crkvom Moldavije.

Drugo, Vlada je iznela stav da je odbijanje priznavanja bilo potrebno iz razloga nacionalne bezbednosti i teritorijalnog integriteta Moldavije, imajući u vidu činjenicu da se Mitropolijска crkva Besarabije bavila političkim aktivnostima, radeći na ponovnom ujedinjenju Moldavije i Rumunije, uz pomoć te zemlje. Kao potvrdu za svoju tvrdnju, Vlada je pomenula članke u rumunskoj štampi naklonjene priznavanju Mitropolijске crkve Besarabije od strane vlasti Moldavije i ponovnom ujedinjenju Moldavije i Rumunije.

Takva delatnost ugrožavala je ne samo integritet Moldavije već i njene miroljubive odnose sa Ukrajinom, deo čije teritorije je pre 1944. godine bio pod crkvenom nadležnošću Mitropolijске crkve Besarabije.

Vlada je takođe tvrdila da su Mitropolijску crkvu Besarabije podržavale političke stranke u Moldaviji otvoreno naklonjene Rumuniji, koje su osporavale suverenitet Moldavije, ponekad čak i parlamentarnim raspravama, i tako destabilizovale državu. U vezi s tim, Vlada je pomenula Hrišćanski savez za ponovno ujedinjenje Rumunije, koji je osnovan 1. januara 1993. godine i povezan sa nekoliko udruženja i jednom parlamentarnom strankom, Hrišćansko-demokratskim narodnim frontom, koji je pozdravio ponovnu pojavu Mitropolijске crkve Besarabije.

Treće, po mišljenju Vlade odbijanje da se prizna crkva – podnosilac predstavke bilo je neophodno da bi se očuvao mir u društvu i razumevanje među vernicima. Agresivan stav Mitropolijске crkve Besarabije, koja se trudila da privuče druge pravoslavne vernike sebi i da proguta druge crkve, doveo je do nekoliko incidenata koji bi bez policijske intervencije mogli da se završe krvoprolićem.

Konačno, Vlada je naglasila da, mada nisu priznale Mitropolijскую crkvu Besarabije, vlasti Moldavije jesu delovale u duhu tolerancije i dozvolile su toj crkvi i njenim sledbenicima da neometano nastave svoje aktivnosti.

121. Podnosioci predstavke su naveli da odbijanje da se prizna Mitropolijска crkva Besarabije nije bilo neophodno u demokratskom društvu. Izneli su stav da su svi argumenti koje je ponudila Vlada bili neosnovani i da nisu bili u skladu s „nužnom društvenom potrebom“. Nisu

ponuđeni nikakvi dokazi za tvrdnju da su podnosioci predstavke nameravali da se bave, planirali ili se bavili aktivnostima koje bi bile u stanju da ugroze teritorijalnu celovitost Moldavije, njenu bezbednost i poredak.

Podnosioci predstavke su tvrdili da je Vlada odbijanjem da prizna Mitropolijsku crkvu Besarabije, mada je bila priznala druge pravoslavne crkve, propustila da ispuni svoju dužnost neutralnosti pravdajući se izuzetno maštovitim razlozima.

Nepriznavanje je članovima Mitropolijske crkve Besarabije onemogućilo ispovedanje svoje vere jer po Zakonu o verskim zajednicama samo zajednice koje je priznala država imaju slobodu udruživanja i delovanja na verskoj osnovi. Državna zaštita obuhvatala je samo priznate verske zajednice i one koje su imale pravo da svoja prava brane pred sudom. Sledi da sveštenstvo i vernici Mitropolijske crkve Besarabije nisu bili u stanju da se odbrane od fizičkih nasrtaja i zlostavljanja, a sama crkva nije mogla da štiti svoju imovinu.

Podnosioci predstavke su osporili tvrdnju da je država tolerisala Mitropolijsku crkvu Besarabije i njeno članstvo. Naveli su da je situacija upravo suprotna, to jest da su službena lica ne samo dozvoljavala zastrašivanje pripadnika Mitropolijske crkve Besarabije od strane drugih vernika već u nekoliko slučajeva čak i učestvovala u njima.

122. Sud će ispitati argumente koje je ponudila tužena Vlada kao opravdanje za mešanje i srazmernost tog ometanja i njegovih ciljeva.

(i) Argumenti ponuđeni za opravdanje ometanja

A Zaštita zakona i ustavnih načela Moldavije

123. Sud primećuje da je članom 31 Ustava Moldavije zajamčena sloboda veroispovesti i proglašeno načelo odvojenosti verskih zajednica od države, a da Zakon o verskim zajednicama (zakon od 24. marta 1992. godine) propisuje postupak priznavanja verskih zajednica.

Vlada je smatrala da je poštovanje gore navedenih načela, uključujući i obaveze održavanja neutralnosti prema verskim zajednicama, bio razlog zašto je odbijeno priznanje Mitropolijske crkve Besarabije i zašto joj je rečeno da prvo treba da razreši spor s priznatom crkvom, od koje je želela da se ocepi – Mitropoljskom crkvom Moldavije.

Sud prvo primećuje da je Mitropoljska crkva Besarabije podnela prvu molbu za priznavanje 8. oktobra 1992. godine i da nije dobila odgovor, a da je država Mitropoljsku crkvu Moldavije priznala tek kasnije, 7. februara 1993. godine. Imajući ovo u vidu, Sudu je teško da prihvati, bar što se tiče vremena pre priznavanja Mitropoljske crkve Moldavije, argument Vlade da je crkva – podnosilac predstavke bila samo disidentska grupa unutar Mitropoljske crkve Moldavije, koja je bila priznata.

Sud u svakom slučaju primećuje da obaveza države da održi neutralnost i nepristrasnost, određena praksom Suda, nespojiva s bilo kakvim ovlašćenjima države da proceni legitimnost verskih osećanja, i zahteva od države da sukobljene grupe tolerišu jedna drugu, čak i u slučajevima kada vode poreklo od iste grupe. U posmatranom slučaju Sud smatra da je zauzimanjem stava da nije nova verska zajednica i uslovljavanjem njenog priznavanja odlukom vlasti crkve koja jeste bila priznata – Mitropoljske crkve Moldavije – Vlada nije poštovala svoju obavezu neutralnosti i nepristrasnosti. Sledi da se argument Vlade da je odbijanje da se prizna crkva bilo neophodno da bi se podržali Ustav i zakoni Moldavije mora odbaciti.

B Opasnost po teritorijalni integritet

124. Sud prvo primećuje da je u svom statutu, posebno u uvodnom delu, Mitropoljska crkva Besarabije sebe odredila kao nezavisnu lokalnu crkvu koja deluje na teritoriji Moldavije u

skladu sa zakonima te države, a čiji je naziv istorijski ali bez ikakve veze sa postojećom ili bivšom političkom situacijom. Mada je njena aktivnost uglavnom verske prirode, Mitropolijska crkva Besarabije tvrdi da je spremna da sarađuje sa državom u oblasti kulture, obrazovanja i socijalne pomoći. Takođe tvrdi da se ne bavi političkim aktivnostima.

Sud smatra ova načela jasnim i sasvim legitimnim.

125. Na raspravi, održanoj 2. oktobra 2001. godine, Vlada je ipak tvrdila da se Mitropolijska crkva Besarabije u stvarnosti bavi političkim aktivnostima u suprotnosti s državnim politikom Moldavije i da bi njenim priznavanjem takve aktivnosti ugrozile teritorijalni integritet Moldavije.

Sud ponavlja da se ne može isključiti mogućnost da iza programa neke organizacije stoje ciljevi drugačiji od proklamovanih, ali da bi se uverio da nije tako, Sud mora da uporedi sadržinu programa s delima i stavovima te organizacije (vidi presudu u pomenutom slučaju *Sidiropoulos i drugi*, str. 1618, stav 46). U posmatranom slučaju Sud nalazi da predmetni spisi ne sadrže nikakve dokaze da se Mitropolijska crkva Besarabije bavi bilo kakvim aktivnostima osim onih navedenih u njenom statutu.

Što se tiče gore pomenutih novinskih članaka, mada njihova sadržina, kako je navela Vlada, odražava ideje u korist ponovnog ujedinjenja Moldavije i Rumunije, oni se ne mogu pripisati crkvi – podnosiocu predstavke. Pored toga, Vlada nije ni tvrdila da je ta crkva izazvala objavljivanje tih članaka.

Slično tome, budući da nema dokaza, Sud ne može da zaključi da je Mitropolijska crkva Besarabije povezana sa političkim aktivnostima gore pomenutih organizacija u Moldaviji (vidi gore, stav 120), koje navodno rade u korist ponovnog ujedinjenja Moldavije i Rumunije. Pored toga, Sud primećuje da Vlada nije ni tvrdila da su aktivnosti tih udruženja i političkih stranaka protivzakonite.

Što se tiče mogućnosti da bi Mitropolijska crkva Besarabije posle priznavanja mogla da ugrozi bezbednost i teritorijalni integritet Moldavije, Sud smatra da je to samo hipoteza koja se u odsustvu bilo kakvih dokaza ne može da opravda odbijanje priznavanja.

G Zaštita društvenog mira i razumevanja među vernicima

126. Sud primećuje da Vlada nije porekla da su se događali incidenti na skupovima vernika i sveštenstva Mitropolijske crkve Besarabije (vidi gore, stavovi 47 do 87). Do sukoba je dolazilo naročito tamo gde su sveštenici Mitropolijske crkve Besarabije pokušavali da održe bogoslužjenja na svetilištima na koje su polagali pravo korišćenja pripadnici Mitropolijske crkve Moldavije, ili na mestima gde su se neka lica suprotstavila prisustvu Mitropolijske crkve Besarabije tvrdeći da je ona nezakonita.

S druge strane, Sud primećuje i da postoji izvesno neslaganje između podnosilaca predstavke i Vlade u pogledu toga šta se tačno događalo za vreme tih incidenata.

127. Bez zauzimanja stava o tome šta se stvarno događalo za vreme incidenata, Sud primećuje da je odbijanje da se Mitropolijska crkva Besarabije prizna igralo izvesnu ulogu u njima.

(ii) Srazmernost u vezi s ciljevima

128. Vlada je smatrala da, mada vlasti nisu priznale Mitropolijsku crkvu Besarabije, ona jesu delovale u duhu tolerancije i dozvolila crkvi da neometano nastavi svoju delatnosti, posebno okupljanje vernika, zajedničke molitve i upravljanje imovinom. Vlada je kao dokaz ukazala na mnoge aktivnosti te crkve.

129. Sud primećuje da se prema Zakonu br. 979-XII od 24. marta 1992. godine u Moldaviji mogu ispovedati samo vere priznate odlukom Vlade. Samo priznata verska zajednica ima status pravnog lica (član 24), može da proizvodi i stavlja u promet molitvene predmete (član 35) i zapošljava sveštenstvo i drugo osoblje (član 44). Pored toga, udruženja s ciljevima koji su delimično ili potpuno verski imaju obaveze koje proizilaze iz pravnih propisa o verskim zajednicama (član 21).

Shodno tome Sud primećuje da, kako nije priznata, Mitropolijska crkva Besarabije niti sme da se organizuje niti da deluje. Kako nema status pravnog lica, ne može da štiti pred sudom imovinu koja joj je neophodna radi obavljanja svoje primarne delatnosti, dok se okupljanje vernika radi molitve može da obavlja samo protivno zakonu o verskim zajednicama.

Što se tiče tolerantnosti koju je Vlada navodno pokazala prema Mitropolijskoj crkvi Besarabije i njenim članovima, Sud takvu toleranciju ne može da posmatra kao zamenu za priznavanje, jer se jedino priznavanjem stiču odgovarajuća prava.

Sud je takođe našao da u nekoliko navrata podnosioci predstavke nisu bili u stanju da se zaštite od nasrtaja, jer su se vlasti oslonile na izgovor da jedino zakonite aktivnosti uživaju zakonsku zaštitu (vidi gore, stavovi 56, 57 i 84).

Konačno, Sud je našao da prilikom priznavanja drugih verskih zajednica vlasti nisu primenile kriterijume koje su koristile da odbiju registraciju Mitropolijske crkve Besarabije a da Vlada nije ponudila nikakav razlog da bi opravdala ovu razliku u postupanju.

130. Suda zaključuje da odbijanje priznavanja Mitropolijske crkve Besarabije ima takve posledice za slobodu veroispovesti podnosilaca predstavke da se ne može smatrati srazmernim legitimnim ciljevima ili pak neophodnim u demokratskom društvu, i da je tako postojala povreda člana 9.

II. Navodna povreda člana 14 u vezi sa članom 9 Konvencije

131. Mitropolijska crkva Besarabije je takođe tvrdila da je bila žrtva diskriminacije zbog neopravdanog odbijanja vlasti da je priznaju, dok je Vlada priznala druge pravoslavne crkve, kao i nekoliko različitih udruženja koja su izražavala pripadnost istoj veri. Pozvala se na član 14 Konvencije, kojim se propisuje:

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

132. Stav Vlade je bio da je hrišćansko pravoslavlje priznato u obliku Mitropolijske crkve Moldavije pa da tako nije bilo opravdanja da se priznaje i Mitropolijska crkva Besarabije, koja je izražavala pripadnost pravoslavlju. Mitropolijska crkva Besarabije nije nova crkva, već ocepljena grupa čija se verovanja i obredi nisu ni u čemu razlikovali od onih Mitropolijske crkve Moldavije. Vlada je priznala da je pravoslavna eparhija Kišinjev, pripojena ruskoj pravoslavnoj crkvi stare liturgije, sa sedištem u Moskvi, bila priznata mada nije bila nova crkvena zajednica, ali je navela da je razlika u postupanju zasnovana na etničkim merilima, jer su i vernici i sveštenstvo pravoslavne eparhije Kišinjev svi ruskog porekla.

133. Podnosioci predstavke su tvrdili da razlog za odbijanje registracije dat Mitropolijskoj crkvi Besarabije nije bio ni razuman ni objektivan, jer prilikom priznavanja drugih zajednica Vlada nije bila primenila kriterijume o nacionalnom poreklu njihovih vernika ili o skorom

datumu osnivanja zajednice. Naveli su primer da je Vlada priznala dve Adventističke crkve i dva jevrejska udruženja, koji nisu bili organizovani po etničkom principu.

134. Sud smatra da se tvrdnje u vezi sa članom 14 svode na ponavljanje onih načinjenih u vezi sa članom 9. Sledi da nema potrebe da se ispituju odvojeno.

III. Navodna povreda člana 13 Konvencije

135. Podnosioci predstavke su tvrdili da je postojala povreda člana 13 Konvencije zbog činjenice da unutrašnje pravo nije pružalo mogućnost nikakvih pravnih lekova u vezi sa žalbama koje su podneli Sudu.

136. Vlada je smatrala da su u posmatranom slučaju žalbe podnosilaca predstavke bile po prirodi građanske pa da su se uslovi koje postavlja član 13 Konvencije utopili u uslove koje postavlja član 6.

137. Sud ponavlja da je dejstvo člana 13 da zahteva postojanje domaćeg pravnog leka kojim bi nadležni organ razmotrio suštinu žalbe u vezi sa pravima i slobodama propisanim Konvencijom i ponudio odgovarajuće rešenje, mada zemlje ugovornice imaju izvesnu slobodu po pitanju načina na koji izvršavaju svoje obaveze prema ovoj odredbi (vidi presudu u slučaju *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 15. novembra 1996. godine, Reports 1996-V, str. 1869–70, stav 145). Pravni lek iz člana 13 mora da bude „delotvoran“, i u pranim propisima i u praksi. Međutim, takav pravni lek je propisan samo u vezi sa žalbama koje se po Konvenciji mogu smatrati „dokazivima“.

138. Sud primećuje da je žalba podnosilaca predstavke da je odbijanje registracije Mitropolijske crkve Besarabije predstavljalo povredu njihovog prava na slobodu veroispovesti, garantovanog članom 9 Konvencije, bez sumnje dokaziva (vidi gore, stav 130). Podnosioci predstavke su, dakle, imali pravo da traže delotvoran domaći pravni lek u smislu člana 13. Sud će, dakle, proceniti da li je takav pravni lek stajao na raspolaganju Mitropolijskoj crkvi Besarabije i ostalim podnosiocima predstavke.

139. Sud primećuje da je u presudi od 9. decembra 1997. godine Vrhovni sud pravde izneo stav da odbijanje Vlade da odgovori na molbu za priznavanje koju je podnela Mitropolijska crkva Besarabije niti bilo protivzakonito niti predstavljalo povredu člana 9 Konvencije, jer su podnosioci predstavke mogli da svoju veru ispovedaju unutar Mitropolijske crkve Moldavije. Međutim, Vrhovni sud se nije osvrnuo na osnovne zamerke podnosilaca predstavke, tj. na njihovu želju da se udruže i zajednički ispovedaju svoju veru unutar crkve koja je odvojena od Mitropolijske crkve Moldavije, kao i da imaju pristup sudovima i da štite svoja prava i svoju imovinu, budući da su samo priznate verske zajednice uživale sudsku zaštitu. Kako nije bila službeno priznata, Mitropolijska crkva Besarabije nije ni imala prava na koja je mogla da se pozove pred Vrhovnim sudom.

Žalba Vrhovnom sudu zasnovana na članu 235 Zakona o građanskom postupku nije, dakle, bila delotvorna.

140. Pored toga, Sud primećuje da, mada je Zakonom o verskim zajednicama (Zakon od 24. marta 1992. godine) aktivnost verskih zajednica uslovljena njihovim službenim priznanjem i obavezom da se pridržavaju zakona, taj zakon ne sadrži nikakvu odredbu kojom se propisuju postupak registrovanja i pravni lekovi u slučaju spora.

Vlada nije pomenula nikakav drugi pravni lek na koji su podnosioci predstavke mogli da se oslone.

Sud dakle smatra da podnosioci predstavke nisu bili u stanju da ostvare zaštitu svojih prava pred domaćim organom povodom svoje žalbe, koja se odnosila na njihovo pravo na slobodu veroispovesti. Sledi da je postojala povreda člana 13 Konvencije.

IV. Navodna povreda člana 6 i člana 11 Konvencije

141. Podnosioci predstavke su se takođe žalili da je odbijanje da se prizna Mitropolijaska crkva Besarabije sprečilo crkvu da ostvari status pravnog lica i lišilo je mogućnosti pristupa sudovima, garantovanog članom 6, čime bi bila u stanju da razreši sve probleme u vezi sa svojim pravima, naročito imovinskim. Pored toga, tvrdili su i da je odbijanje registracije, zajedno sa tvrdoglaviim insistiranjem vlasti na stavu da podnosioci predstavke mogu da svoju veru ispovedaju unutar Mitropolijske crkve Moldavije, predstavljalo povredu njihovog prava udruživanja, garantovanog članom 11 Konvencije.

142. Budući da je članove 6 i 11 uzeo u obzir u kontekstu člana 9 (vidi stavove 118 i 129 u gornjem tekstu), Sud smatra da nema razloga da se razmatraju odvojeno.

V. Primena člana 41 Konvencije

143. Članom 41 Konvencije propisano je:

Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.

A. Odštetni zahtev

144. Podnosioci predstavke nisu zahtevali nikakvu nadoknadu materijalnih troškova, ali su tražili FRF 160.000 za nematerijalne troškove.

145. Vlada se nije osvrula na ovaj zahtev.

146. Sud smatra da su povrede koje su ustanovljene sigurno nanele podnosiocima predstavke nematerijalnu štetu, i određuje pravičnu nadoknadu od EUR 20.000.

B. Sudski troškovi

147. Budući da su od Saveta Evrope primili FRF 7.937,10 kao pravnu pomoć za pojavljivanje podnosilaca predstavke Vlad Cubreacova pred Sudom, podnosioci predstavke su jedino tražili nadoknadu advokatskih honorara u postupku pred Sudom, i to FRF 8.693,89 za moldavskog advokata koji je pripremio predstavku i GDP 3.550 za britanskog advokata koji je zastupao interese podnosilaca predstavke u postupku i učestvovao u raspravama.

148. Vlada se nije osvrnula na ovaj zahtev.

149. Uzimajući u obzir garantna pisma koja su ponudili podnosioci predstavke, Sud dodeljuje podnosiocima predstavke iznos od EUR 7.025 za sudske troškove, plus pripadajući porez.

C. Kamata za neizvršenje obaveze

150. Prema podacima koji su dostupni Sudu, zakonska kamatna stopa koja se primenjuje u Francuskoj na dan usvajanja ove presude je 4,26% godišnje.

IZ OVIH RAZLOGA, SUD JEDNOGLASNO

1. *Smatra* da je postojala povreda člana 9 Konvencije;
2. *Smatra* da nije potrebno razmatrati slučaj sa tačke gledišta člana 14 u sprezi sa članom 9 Konvencije;
3. *Smatra* da je postojala povreda člana 13 Konvencije;

4. *Smatra* da nije potrebno određivati da li su postojale povrede člana 6 i člana 11 Konvencije;

5. *Smatra*

(a) da tužena država mora da isplati podnosiocima predstavke, u roku od tri meseca od dana kada odluka postaje pravosnažna u skladu sa stavom 2 člana 44 Konvencije, sledeće iznose:

(i) EUR 20.000, koji će se pretvoriti u moldavske leje po kursu koji važi na dan isplate, kao naknadu za nematerijalnu štetu;

(ii) EUR 7.025 za sudske troškove plus pripadajući porez;

(b) da će se na gornje iznose zaračunavati prosta kamata po godišnjoj stopi od 4,26% od isteka gore pomenutog roka od tri meseca pa do isplate;

6. *Odbija* ostatak zahteva podnosioca predstavke za pravičnim zadovoljenjem.

(...)

Michael O'Boyle
Sekretar

Elisabeth Palm
Predsednik